

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

HORECZKI RÉKA

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei
kisvárosok esetében

BARANYAI NÓRA

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

HAJDÚ ZOLTÁN

A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta
szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után

MÁRTON ZOLTÁN – RITTER KRISZTIÁN

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és
vidékfejlesztési hatásainak elemzése

TŐZSÉR ANETT

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések
fejlődésére és a térségben élők identitására

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 1. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK	6
<hr/>	
Horeczki Réka	6
A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében	30
Baranyai Nóra	
Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában	
Hajdú Zoltán	42
A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után	
Márton Zoltán – Ritter Krisztián	55
A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése	
Tózsér Anett	67
A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására	
ABSZTRAKTOK	83
<hr/>	

Baranyai Nóra

KRTK Regionális Kutatások Intézete

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép európai tipológiában

Kárpát-haza Szemle, 2023 (1), pp. 30–41., 83–84.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.1.02

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

A tanulmány egy, a kelet-közép európai etnoregionális pártokra kiterjedő kutatás eredményeire támaszkodva mutatja be, hogy hol helyezkednek el a határon túli magyar közösségek politikai szervezetei a pártokumentumokban megfogalmazott célok alapján kialakított tipológiában. A téma elméleti hátterének bemutatása mellett az elemzés kiterjed a határon túli kisebbségi közösségek néhány alapvető, országspecifikus jellegzettségének bemutatására, mindezek alapján az egyes közösségtípusok, illetve a pártfejlődés dinamikájának rövid jellemzésére is. Zárásként kerül sor a pártok tipológiai besorolásának alapját képező programelemek ismertetésére, valamint az egyes típusok összefoglaló jellemzésére, valamint a tipológiai besorolással kapcsolatos dilemmák ismertetésére.

Kulcsszavak: etnoregionalizmus, magyar kisebbségi pártok, párttipológia

Hungarian Ethnoregional Political Parties in the Central and Eastern European Typology

This study presents the position of Hungarian ethno-regional political parties in a typology based on the objectives set out in party documents. The analysis is a part of a research project on ethnoregional parties in Central and Eastern Europe. In addition to presenting the theoretical background of the topic, the analysis includes some basic, country-specific characteristics of Hungarian minority communities, and based on this, a brief characterisation of the types of communities and the dynamics of party development. It concludes with a description of the programme elements that form the basis for the typological classification of parties, a summary characterisation of each type and a discussion of the dilemmas associated with typological classification.

Keywords: ethnoregionalism, Hungarian minority parties, party typology

BARANYAI NÓRA

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

1. Elméleti és módszertani keretek¹

Az európai pártok és pártrendszerek összehasonlíthatósága érdekében létrehozott csoportosítások rendszerint Lipset és Rokkan (1967) klasszikus törésvonal-elméletén² alapulnak. Seiler (1980, 1984, 1985) és von Beyme (1985) egyaránt e paradigma mentén alkották meg tipológiájukat, amelyekben az etnikai és regionális pártok családja is helyet kapott. Mivel a csoportot alkotó pártok ideológiailag rendkívül heterogének (MAIR és MUDE, 1998; STRMISKA, 2003; SZARVAS és TÓTH, 2005), sokan vitatják pártcsaládként való meghatározásukat, bár ekként való értelmezésük egyre elterjedtebb. A szakirodalomban rendkívül heterogén elnevezésekkel találkozunk, annak ellenére, hogy a különböző szerzők által lehatárolt pártok köre sok esetben megegyezik: etnikai párt (HOROWITZ, 1985; CHANDRA és METZ, 2002;

CHANDRA, 2011), regionális párt (URWIN, 1985; STRMISKA, 2003), periferikus párt (ROKKAN és URWIN, 1982), etnopolitikai párt (ISHIYAMA és BREUNING, 1998), etnoregionális párt (DE WINTER, 1998; DE WINTER és GOMEZ-REINO, 2002; DANDOY, 2010). Jelen tanulmány a fogalmat az alábbiakban értelmezi: az etnoregionális pártok olyan politikai szervezetek, amelyek egy adott földrajzi területen élő kisebbség, etnikai csoport (~etnoregionális közösség) érdekeinek képviseletére alakultak, a nemzetállam működési rendjének, esetenként demokratikus rendjének megváltoztatásával követelik kulturális identitásuk elismerését (MÜLLER-ROMMEL, 1998), tevékenységük a politikai rendszer hatalmi struktúrájának átszervezésére, bizonyos fokú önkormányzat elnyerésére irányul. A konkrétan megfogalmazott célok terén szintén sokszínűség jellemzi a szervezeteket, a követelések skálájának szélsőértékeit a csoport kulturális identitásának védelme (protekciónizmus) és az adott államból való kiválás (szeparatizmus) különböző formái jelentik (DE WINTER, 2001).

Az etnikai pártok elméleti megközelítéseit, definíciós lehetőségeit kimerítően tárgyalta Salat és Székely (2018), s végül arra jutottak, hogy a kelet-közép-európai térség pártjaira is e kifejezés használata a legalkalmasabb, különös tekintettel a definíció kidolgozottságára, egyértelműségére. Ugyanakkor az

¹ A tanulmány az NKFIH által támogatott „A kelet-közép-európai etnoregionális pártok fő vonásai és tipológiája” című kutatás része. A PD120953 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a PD16 pályázati program finanszírozásában valósul meg.

² Az elmélet szerint a pártok alapvetően a társadalmon belüli konfliktusok, törésvonalak mentén szerveződnek. A törésvonalakat a nemzeti forradalmak (centrum és periféria, állam és egyház), valamint az ipari forradalom (tőke és munka, ipar és mezőgazdaság) alakították ki. Az egyes államokban kialakult pártok és pártrendszerek struktúrája attól függ, mely törésvonalak vannak jelen az adott társadalomban, ezek mennyire hangsúlyosak, s mennyire vannak átfedésben egymással.

etnoregionális kifejezés használata sem előzmény nélküli a térségben, Szász (2006) értelmezésében mindazon szervezetek ebbe a csoportba sorolhatók, amelyek megfelelnek három minimáldefiníciós kritériumnak: a pártjelleg kritériuma a választáson való részvétel, azaz az önállóan megszerzett etnikai szavazói támogatottság, míg az etnoregionális kritériumok közé az etnikumon belüli koalícióképességet és a „külső megrendeléstől” és kisebbségidegen viselkedéstől/ideológiától való mentességet sorolta. A tanulmányban ismertetett kutatás ennél megengedőbb megközelítésmódot alkalmazva határolta le az etnoregionális pártok körét, s pártként kezelte mindazon szervezeteket, amelyek valamely választáson jelöltek vagy listát állítanak (SARTORI, 1976, 63. o.), függetlenül szervezeti formájuktól.

A nyugat-európai etnoregionális pártokról számos rendszerező munka látott napvilágot (ROKKAN és URWIN, 1982; RUDOLPH és THOMPSON, 1985; MIKESSELL és MURPHY, 1991; KEATING, 1996; ISHIYAMA és BREUNING, 1998; DE WINTER, 1998, 2006; WOLFF, 2004). A tanulmány alapját képező kutatás az egyik ilyen tipológia (DANDY, 2010) adaptációjára vállalkozik. Bugajski (1995) ugyan felállított egy kategóriarendszert az etnikai politizálás kelet-közép-európai formái alapján, ez azonban mára meglehetősen frissítésre szorul. Jóllehet, az etnikai pártok csoportosítására, tipizálására azóta is történetek kísérletek (pl. NEDELICU és DEBARDELEBEN 2016), a kelet-közép-európai régió valamennyi pártjának rendszerezésére nem találunk példát.

A korábbi fogalmakhoz hasonlóan Kelet-Közép-Európa elnevezése és lehatárolása sem egyértelmű. A különböző történelmi korszakokban élt, különböző tudományterületekről érkező szerzők számos szempont és megközelítés alapján különféle, két-, három- vagy négyosztatú Európa-fogalmakat alkottak meg, amelyeket részletesen ismertetett Probáld és Szabó (2005), legutóbb pedig Páthy (2022). A földrajzilag nehezen meghatározható, az államhatárok tekintetében pedig igen változékony Kelet-Közép-Európa ezekben a felosztásokban időnként más elnevezéssel (Közép-Európa, Köztes-Európa) szerepel, s az idesorolt államok tekintetében is igen változatos a kép. A térségen belül további alrégiók alakíthatók ki, pl. V4-országok, Balti-államok, Balkán, noha egyes országokat politikai (a Baltikum a Szovjetunió része volt) vagy

földrajzi értelemben (a Balkán Délkelet-Európaként önálló kategóriaként is értelmezhető) nem sorolják minden esetben Kelet-Közép-Európába (SZABÓ, 2022). A tanulmány alapját képező kutatás a nyugati szakirodalomban használt Közép- és Kelet-Európa (CEE) kifejezést, s az ez alatt értett térséget vette alapul, azaz – a Független Államok Szövetségének jelenlegi tagjainak kivételével – valamennyi, az államszocialista korszakot követően az 1990-es évek elején demokratizálódó, illetve az azok területén megalakult/függetlenedett államot a vizsgálat részének tekintett. A tanulmány fókuszában álló Kárpát-medence egy Kelet-Közép-Európán belüli, viszonylag egyértelmű, konkrét földrajzi határok mentén meghatározható tér (BAKK 2020), a történelmi Magyarország területe, ami a belső viszonyok, szomszédsági hatalmi változások, valamint a nagyhatalmi mozgások következtében az évszázadok folyamán jelentős változásokon ment keresztül (HAJDÚ 2008), ami a hatalmi-politikai viszonyok mellett az etnikai szerkezetre is hatást gyakorolt.

Bibó (1946) és Szűcs (1981) történelmi mélységeiben elemezték a kelet-közép-európai régió – noha az általuk ekként nevezett térség szűkebb a Kelet-Közép-Európának nevezett térségnél, megállapításait érvényesnek tartjuk – állam- és nemzetfejlődését, rámutatva a nyugati és a keleti fejlődéstől eltérő jellegzetességekre. Az államszocialista időszak szintén a nyugatitól eltérő fejlődési pályára állította a kelet-közép-európai államokat. Ez a különfejlődés, valamint a korábbi korszakok eltérő társadalomfejlődése a rendszerváltozás után is köztes állapotot eredményezett: a piacgazdaság és a polgári demokrácia struktúrái a nyugati mintákat követik, a működési mechanizmusok, a társadalomban uralkodó értékrend és viselkedésmód azonban inkább keleties, ami torzítja, ellehetetleníti a struktúrák és intézmények nyugati értelemben vett normális működését (KULCSÁR, 2016). von Beyme (1996) és Seiler (1995) is megállapította, hogy az államszocializmus új, nyugaton ismeretlen törésvonalakat is kialakított a térségben,³ miközben a klasszikus társadalmi konfliktusok egy része elhalványult. A tőke és a munka törésvonal ez utóbbiak közé tartozik, az államszocialista rendszer sajátosságai

³ A rendszerváltozás utáni kelet-közép-európai törésvonalakról részletesebben lásd G. Márkus (1991, 1997), Kitchelt (1992) munkáit.

– államosítások, polgárság felszámolása – eljelen-téktelenítették ezt a konfliktustípust, ami aztán később a piaccgazdasághoz való viszonyban éledt újjá. Az új törésvonalak, amelyek elsősorban az átmeneti időszakban váltak a pártképződés alapjává, a rendszerváltozáshoz, az előző rendszerhez való viszonyban elevenedtek meg. E törésvonal létét igazolja a térségre kidolgozott pártcsaládi struktúra, amelyben a tanulmány témájához illeszkedő regionális és etnikai pártok mellett helyet kapott a reformkommunisták és fórum pártok csoportja is (VON BEYME, 1996).

A tanulmányban egy szélesebb, Kelet-Közép-Európa etnoregionális pártjaira irányuló kutatás határon túli magyar szervezetekre vonatkozó eredményeinek bemutatására kerül sor. A kutatás egyik célja a politikai szervezetek dokumentumainak elemzésén, s az azokban megfogalmazott legnagyobb ívű követelésen⁴ alapuló tipológia kialakítása volt. Az elkészült tipológia összesen 92 kelet-közép-európai szervezetet, közte 12 magyar pártot⁵ tartalmaz. Joggal vetődhet fel az a kérdés, hogy a választott módszertan alkalmas-e a pártok céljainak minden kétséget kizáró megállapítására. A válasz egyértelműen nem, hiszen a legradikálisabb elképzeléseket a dokumentumokban nemcsak politikailag nem kifizetődő rögzíteni, hanem minden bizonnyal alkotmányellenes is. Nyilvánvaló az is, hogy a dokumentumokban megfogalmazottak és a valódi politikai megnyilvánulások között sok esetben ellentmondás feszül. Nem volt azonban más, az etnoregionális pártok lehető legszélesebb körű feltérképezésére, valamint az összevetésre, a tipológia kialakítására alkalmas, valamelyest egységes adatállomány. Egyértelmű, hogy a tipológia finomításra szorul, s hogy egyes pártok nem a valódi céljaiknak megfelelő helyen szerepelnek. Ez a finomhangó-

⁴ Például, ha egy szervezet egyszerre küzd a közösség törvényi elismeréséért és az ország föderális átalakításáért, akkor a tipológiában a föderalista altípusban szerepel.

⁵ A kutatásban az azóta az Erdélyi Magyar Szövetségben egyesült Erdélyi Magyar Néppárt és a Magyar Polgári Párt külön szerepel. Az új pártok jelenleg még nincsenek vagy nem elérhetőek a dokumentumai. Szintén a korábbi felállásban szerepelnek a szlovákiai magyar pártok, azaz a tipológiában még megtalálható a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, amely 2023 májusától a Szövetségből kilépett korábbi hidasokkal kiegészítve Most–Híd 2023 néven alakult újjá, majd egyesült a Kék Koalícióból (*Modrá koalícia*) kivált, Mikuláš Dzurinda vezette csoporttal Kékek–Híd (Modrí, Most–Híd) néven. Ez az új párt azonban már a legnagyobb jóindulattal sem sorolható az etnoregionális szervezetek közé.

lás több módon is megvalósulhat, a pontosítást a szakirodalmak, dokumentumok tartalomelemzése, kiegészítő, kérdőíves vagy személyes beszélgetéseken alapuló vizsgálatok, a képviselt politikai *is-suek*, a parlamenti/kormányzati munka elemzése is segíthetik, noha bizonyos elemek vizsgálata csak a nagyobb pártok esetében lehetséges és releváns. A dokumentumok terén tapasztalt hiányosságok, a tartalmi különbözőségek már így is szembeötlően nagyok, hiszen a kispártok sokkal szűkösebb (anyagi és humán) erőforrásokkal rendelkeznek, írott dokumentumaik köre korlátozottabb, kidolgozottságuk pedig kevésbé mély.

2. Az etnoregionalista pártok tipológiája KKE-ben

Az adaptáció alapjául szolgáló elemzésben Dandoy (2010) három fő kategóriába sorolta az etnoregionális pártokat. A protekcionista pártok a kulturális autonómia és a politikai képviselet kérdéseivel kapcsolatos célokat fogalmazznak meg, azaz közösségük elismeréséért, a diszkrimináció megszüntetéséért, jogaik biztosításáért, esetleg kiszélesítéséért (*konzervatív*), vagy a közösség parlamenti képviseletéért, a választási rendszer megváltoztatásáért (*részvételi*) küzdenek. A decentralista pártok az adott államon belül fogalmazzák meg területi igényeiket, törekvéseik a vertikális hatalommegosztás átalakítására, a belső határok megváltoztatására irányulnak. A kategórián belül elkülöníthető a kizárólag egy, a közösség által lakott régió öngazgatásáért (*autonomista*), az általános, azaz az ország valamennyi területi egysége számára szélesebb önállóság biztosításáért (*föderalista*) küzdő pártok altípusa, valamint azok a szervezetek, amelyek a szuverenitás letéteményesének a régiót tartják, s maguk kívánják eldönteni, mely jogosítványokat delegálják állami szintre (*konföderalista*). A szecesszionista pártok területi igényei túllépnek a jelenlegi országhatárokon, így ezek a követelések már a nemzetközi térben jelentkeznek. A területi igények ezekben az esetekben egy jól körülhatárolt, speciális térségre irányulnak, amelynek tulajdonosát kívánják megváltoztatni a szervezetek. Ez megfogalmazódhat önálló állam létrehozásának (*függetlenségi*), egy terület az etnoregionális közösség által lakott államhoz csatolásának

1. táblázat: A Kelet-Közép-Európára átdolgozott nyugati tipológia és a típusokba besorolt pártok száma (db)

Forrás: saját szerkesztés Dandoy, 2010, 206. o. felhasználásával⁶

Nyugat-Európa	Kelet-Közép-Európa	A kategóriába tartozó magyar pártok
Protekcionista	Protekcionista	
konzervatív	konzervatív (44)	Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (Horvátország)
részvételi	részvételi (9)	
Decentralista	Decentralista	
–	kizárólag decentralista (11)	
–	regionalista (12)	Szövetség – Aliancia, Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, Magyar Fórum (Szlovákia), Erdélyi Magyar Néppárt, Magyar Polgári Párt (Románia)*
autonomista	autonomista (9)	Romániai Magyar Demokrata Szövetség (Románia), Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (Ukrajna), Vajdasági Magyarok Demokratikus Szövetsége, Vajdasági Magyar Szövetség, Magyar Mozgalom (Szerbia)
föderalista	föderalista (7)	Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (Ukrajna),
konföderalista	–	
Szecesszionista	Szecesszionista	
függetlenségi	–	
irredenta	–	
visszacsatlakozó	(vissza)csatlakozó (1)	

Megjegyzés: az Erdélyi Magyar Néppárt és a Magyar Polgári Párt 2022-ben Erdélyi Magyar Szövetség néven egyesült. Az új pártnak jelenleg még nincsenek vagy nem elérhetők a dokumentumai. Szintén a korábbi felállásban szerepelnek a szlovákiai magyar pártok, azaz a tipológiában még megtalálható a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség.

(irredenta), valamint egy érintett régió egy másik államhoz való csatolásának (/vissza/csatlakozó) igényében.

A nyugati modellt – a fentebb már említett okok miatt – nem lehetett automatikusan Kelet-Közép-Európára adaptálni (1. táblázat), változtatásokra volt szükség. A kelet-közép-európai térségben az etnikai közösségek státusza sok esetben rendezetlen, a kisebbségi jogok szűkek és bizonytalanok, a kisebbségi kérdés sokszor nemzet- és államvédelmi eszköz (vö. nemzetiesítő állam, BRUBAKER, 1995). A nyugati szervezetekre kidolgozott konzervatív

⁶ A tipológiába besorolt valamennyi kelet-közép-európai etnoregionális párt listáját lásd Baranyai (2023).

és részvételi alkategóriák megőrzése indokolt volt, hozzátevé, hogy csaknem az összes vizsgált szervezetet be lehet(ne) sorolni e csoportok valamelyikébe, hiszen a pártok rendszerint megfogalmazzák az alapvető jogokhoz kapcsolódó követeléseket. A közép-kelet-európai demokratikus átmenetekben a vertikális hatalommegosztás kevés figyelmet kapott (MYŚLIWIEC, 2016). A térség államai a területi integritás védelme érdekében egyébként is óvakodtak a határozott decentralizációtól, amely a szubszidiaritással kiegészülve az EU alapelveiként szintén a csatlakozási folyamatok során, az uniós források lehívásának érdekében/reményében kezdtek érvényesülni. Jóllehet, a nyugati típusú

regionalizmus és a Régiók Európája mint jövőképp felerősítette a kelet-közép-európai régió regionalizmusait is (SZUL, 2015). Erre a központokból nem érkezett válasz, a régiók szerepe az önkormányzatiság hiánya miatt még mindig nagyon korlátozott a térségben (MASETTI és SHAKEL, 2020), s egyes vélemények szerint a politikai regionalizmusnak Nyugat-Európán kívül nincs is érdemi megvalósulási esélye (LOUGHLIN, 2013). A decentralizáció hiánya azonban Kelet-Közép-Európában más, a nyugatitól eltérő, ott ismeretlen és/vagy régen meghaladott etnoregionális törekvéseket is életre hív. Ez a magyarázat a tipológián belüli különbségekre, amely során a decentralista típuson belül a nyugati modellnél több, árnyaltabb alkategória (kizárólag decentralista, regionalista, autonomista, föderalista) határozható meg. A térségben konföderalista törekvésekre nem volt példa. A szecesszionista típuson belüli változtatások oka az, hogy az államszövetségek felbomlásával számos etnikai közösség, nemzet létrehozta önálló államát, így az ilyen jellegű törekvések Kelet-Közép-Európában – az írott programok szintjén legalábbis – kihunytak. Az új államközi határok kialakulása azonban újabb közösségeket sodort kisebbségi helyzetbe, s az elégedetlenség határkorrekciós igényekben, annak is a csatlakozó, visszacsatlakozó formájában jelen van a térségben.

3. Magyar pártok az etnoregionális tipológiában

3.1. A határon túli magyar kisebbségek jellemző vonásai

A térség társadalomfejlődésének sajátosságai bonyolult etnikai struktúrát hoztak létre, ezt az összetettséget jól érzékelteti a kisebbségek osztályozását különböző szempontok szerint megvalósító, komplex kategóriák kialakítására törekvő tipológia (SZARKA, 2004). Jóllehet, a határon túli magyar közösségekben közös, hogy nem önkéntes migráció útján, hanem határváltozások következtében kerültek kisebbségi helyzetbe (KAPITÁNY, 2015), a különböző élethelyzetek és a meghatározó történeti-politikai tényezők mentén különböző kisebbségi kategóriákba sorolhatók. Az anyaországhoz legszorosabban azok a romániai, szerbiai, szlovákiai és ukrainai közösségek kapcsolódnak, amelyek nemzeti közösségtudattal rendelkeznek, identitásukat meghatározó elemként élik meg, s elsődlegesnek tekintik nemzethez tartozásukat. Lazább kötődés jellemzi a Horvátországban és a Szlovéniában élő magyar kisebbségeket, amelyek az eredeti etnokulturális vagy nemzeti közösségüktől tartósan külön fejlődtek, ahhoz elsősorban a származás és a nyelv alapján kapcsolódnak. A kutatás földrajzi fókuszán kívül eső, Ausztria területén élő magyar közösség a származástudattal igen, de etnikai közösségtudattal

2. táblázat: A magyar közösségek létszáma és népességben belüli aránya (1991–2022)

	1991		2001/2002		2011		2021/2022	
	létszám (fő)	arány (százalék)	létszám (fő)	arány (százalék)	létszám (fő)	arány (százalék)	létszám (fő)	arány (százalék)
Horvátország	22 355	0,5	16 595	0,4	14 048	0,3	10 315	0,27
Románia	1 624 959	7,1	1 431 807	6,6	1 227 623	6,1	1 002 151	5,3
Szerbia	343 942	3,5	254 544	4	253 899	3,5	184 442	2,8
Szlovákia	567 296	10,8	520 528	9,7	458 467	8,5	456 154	8,4
Szlovénia	8 503	0,4	6 243	0,3				
Ukrajna			156 566	0,3				

Forrás: népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

Megjegyzések: Szerbiában és Szlovéniában 2002-ben tartottak népszámlálást, Romániában és Szerbiában 2022-ben. Ukrajnában a rendszerváltozás óta eltelt időszakban csupán egyetlen népszámlálást tartottak. Szlovéniában 2011-től kezdődően regiszteralapú népszámlálásokat szerveznek, nemzetiségi adatokat nem közölnek.

nem rendelkező, nyelvváltó kisebbségtípusra nyújt példát (BÁRDI, 2013). A kategorizálás alapja a magyar közösségek mérete is lehet, hiszen e téren is jelentősek a különbségek. A nagyobb és földrajzilag is kiterjedt területen élők (Románia, Szlovákia) mellett a közepes méretű, kisebb területen elhelyezkedő (Szerbia, Ukrajna), valamint a kis területen koncentrálódó kis létszámú (Horvátország, Szlovénia) csoportok típusai különíthetők el. A közösségek létszámától független ugyanakkor az a tény, hogy létszámuk és arányuk – eltérő mértékben, s különböző okokból – lényegesen csökkent az utóbbi évtizedekben (2. táblázat), s várhatóan ez a trend folytatódik a későbbiekben is (BÁRDI, 2013, KAPITÁNY, 2015). A Kárpát-medence magyarságára elkészített népesség-előreszámítás (PÉTI ET AL., 2021) szerint 2051-re főként a határon túli közösségek létszámának csökkenése prognosztizálható, a társadalmon belüli arányokat tekintve legsúlyosabb mértékben Szlovákiában (2–2,5 százalékponttal), mérsékeltebben Romániában (a legrosszabb forgatókönyv szerint 1,5–2 százalékponttal) és Szerbiában (0,5–1 százalékponttal). Kárpátalján az előreszámítás időpontjában minimális csökkenés látszott valószínűnek, ezt azonban a 2022 februárjában kitört, beláthatatlan következményekkel járó ukrajnai orosz invázió jelentősen módosíthatja.

A közösségek egyes országokon belüli státusza, a kisebbségpolitika fő irányjai, a kisebbségek elismerésének és jogainak alapjai kiolvashatóak az államok önmeghatározásából, az államalkotó többség és a kisebbségek viszonyának alkotmányos meghatározásából. A közösségek jellemezhetők aszerint is, hogy egyéni vagy kollektív jogokat biztosít számukra az adott állam, s hogy rendelkeznek-e a kulturális vagy területi autonómia valamilyen formájával. Szintén a többség és a kisebbség közötti viszonyrendszerre mutat rá a választási rendszerekben a kisebbségek számára biztosított kedvezmények léte/nemléte, kedvezmény esetén annak típusa (választási küszöb alóli mentesség, garantált parlamenti vagy képviselőházi mandátum, kisebbségi választókerület) és jelentősége (szimbolikus vagy valódi kedvezmény). A magyar közösségek a jellegzetességeik alapján – a különbözőségeik helyett a hasonló vonásokra összpontosítva – három kategóriába sorolhatók. Az első kategóriába a horvátországi és szlovéniai magyar

közösségek tartoznak, amelyek kicsi, az asszimiláció révén folyamatosan csökkenő, az államhatárhoz közeli területen élő népességgel jellemezhetők. Állami státuszukat tekintve e csoportok alkotmányosan elismert őshonos nemzeti közösségként átfogó egyéni és kollektív jogokkal, közte kulturális autonómiával, (egy) garantált parlamenti mandátummal bírnak. A második kategóriába a vajdasági és a kárpátaljai magyar közösségek kerülnek. E csoportok közös jellemzője a viszonylag nagy létszámú, de fogyó, földrajzilag relatíve kompakt népesség, amely a határok mentén él egy többnemzetiségű, többé-kevésbé autonóm hagyományokkal rendelkező régióban. Szintén közös vonás, hogy államaik szokatlan, aszimmetrikus területi struktúrával, és ebből fakadó keserű tapasztalattal (Koszovó, Krím) rendelkeznek. A harmadik kategóriába a romániai és a szlovákiai közösségek sorolhatók. E két kisebbségi csoport jelentős, de csökkenő létszámú, földrajzilag többé-kevésbé kompakt népesség, amely az ország viszonylag nagy területén él. Szintén közös elem, hogy az államaik legnagyobb kisebbségi közösségeit alkotják, lakosságon belüli jelentős arányaik ellenére (vagy amiatt) azonban csak egyéni jogokkal rendelkeznek, alkotmányos és törvényi elismerésük hiányzik. Hasonlóságként említhető az is, hogy a közigazgatási határok nem követik az etnikai határokat, s hogy e szempontot a (Romániában egyébként elmaradt) regionalizáció során sem vették figyelembe.

3.2. A magyar etnoregionális pártok helye a kelet-közép-európai tipológiában

Szász (2006) a saját maga által felállított definíciós kritériumok alapján az akkori határon túli magyar szervezetek jelentős részét etnoregionális pártként határozta meg. A magyar etnoregionális pártok történelmi előzményeinek, rendszerváltozás közbeni/utáni kialakulásának, fejlődésének, az egyes pártstruktúrák alakulásainak, a pártegyesüléseknek és pártszakadásoknak, valamint a célkitűzések változásainak részletes ismertetése e tanulmánynak nem célja, azért sem, mert ezt a témát kimerítően tárgyalták Bakk és társai (2018), Fedinec (2018), Szarka (2018) és Tóth (2018) a nemrégiben megjelent, jórészt a határon túli kisebbségi közösségeket képviselő szervezetekre fókuszáló kötetben (FEDINEC ET AL., 2018). Érdemes kiemelni azonban a párttörténeti

folyamatokból a szervezeti struktúra változásait, hiszen ezek mutatnak rá a határon túli magyar közösségeken belüli törésvonalakra, ellentétekre, amelyek aztán részben a pártfejlődés dinamikáját (pártszakadások) is meghatározták. Azért csak részben, mert a hatalomtechnikai megfontolások, a pártverseny logikája ugyanígy meghatározóak voltak a folyamatokban (egyesülések), jellemzően ellentmondásba kerülve, így ellenhatást gyakorolva az ún. természetes folyamatokra. A tanulmányban szereplő tipológia kialakításának szempontjából ez azért releváns, mert az etnoregionális közösség életét meghatározó alapvetésekben is lényeges eltérések vannak a pártok között, amelynek eredői a politikai közösség belső törésvonaláiban keresendők. A társadalmi, így a kisebbségi közösségek is mindig heterogének, s a politikai pluralizmus ugyanilyen törvényszerűen kialakul a politikai tényezővé vált szervezeteken belül. Különösen a kormányzati részvétel jelent egyenes utat a fragmentálódás (SZÖCSIK és BOCHSLER, 2013), végső soron a pártszakadás felé. Biztos mandátumuk tudatában⁷ a horvátországi és a szlovéniai magyar közösségek, illetve szervezeteik nyugodtan várhatják a választásokat, a többi környező államban a pártoknak azonban jelentős erőfeszítéseket kell tenniük a parlamenti képviselethez jutás érdekében. A magyar etnoregionális pártok struktúrája a kezdeti, rendszerváltáskori időszakban Szerbiában, Ukrajnában és Romániában is egyszerű volt, egyetlen szervezetbe tömörültek a közösségek érdekképviseletét ellátni kívánó erők, igaz, az RMDSZ már a kezdeti időszakban is egyértelműen heterogén elképzeléseket integráló ernyőszerkezet volt. A választási logika Szlovákiában is megkövetelte az egységességet, így végül három szervezet egyesülésével 1998-ban megalakult az MKP. Az ukrainai (1991) és a szerbiai (1994) magyar párt ugyanakkor hamar a szétválás útjára lépett. Lényeges különbség, hogy míg a VMSZ kormányzati szerepvállalása, s ebből fakadó pragmatizmusa okán – noha választási koalíciók formájában ideiglenesen összekapcsolódnak – a szerbiai szervezetek szinte folyamatosan változnak (SZARKA, 2004), az ukrainai magyar pártok a kezdeti azonos felállásban stabil szerkezetet alakítottak ki. Ennek oka az is, hogy Ukrajnában a magyar

közösség országos szinten marginális jelentőségű, így a szervezetek sem váltak a pártrendszer jelentős tényezőivé, ekképpen kevésbé tudtak célkitűzéseik tekintetében meghasonlani, kompromittálódni. A romániai és a szlovákiai magyar politikai szervezetek útja hasonlóságot mutat abban a tekintetben, hogy a politikai rendszerbe való integrálódás folyamata, ami együtt járt a parlamenti képviselettel és kormánykoalícióban való részvétellel, olyan lépésekre kényszerítette az RMDSZ-t és az MKP-t, amelyek felerősítették a szervezetekben egyébként is meglévő személyi és politikai ellentéteket. A radikálisabb, a magyar közösség számára fontos követelések elhagyása, a megkötött politikai alkuk vezettek a pártból való kiválásokhoz, új szervezetek alakításához (ld. EMNP, Most–Híd). A közösségen belüli pártpolitikai verseny azonban a parlamenti képviseletet veszélyezteti, hiszen – bár a legnagyobb határon túli közösségekről van szó – egyik országban sem olyan jelentős a választói bázis, hogy a kisebbségi képviseletet kedvezményekkel egyáltalán nem támogató (Szlovákia), vagy az automatikus mandátumot etnikai közösségenként csak egy szervezet számára biztosító, egyébként a kétpárti képviselettel szemben megugorhatatlan elvárásokat támogató (Románia) választási rendszerekben helye legyen több szervezetnek is. A különböző szervezetek tehát – a parlamenti képviselet érdekében – kénytelenek együttműködni egymással, ami a közös jelöltállítás mellett a koordinált indulásban is kifejeződik, ami végső soron ismét az integráció felé tereli a pártokat. Az egységes pártokból kivált szervezetek azonban teljesen más úton jártak: a Most–Híd interetnikus pártként járt be politikai ívet, míg az EMNP és az MPP az RMDSZ által elvetett, radikálisabb követeléseket tűzte zászlajára. A pártrendszerek egyszerűsödése is más logika mentén történt. Szlovákiában a parlamenti képviselet elvesztése terelte egybe a jelentősebb, ám a világot alapvetően máshogy szemlélő pártokat (igaz, éppen a parlamenti választások előtt már szétforgácsolódtak a Szövetség), míg Romániában az RMDSZ-szel szemben alakult meg az Erdélyi Magyar Szövetség az elképzeléseiben nagyobb hasonlóságot mutató két másik párt egyesülésével.

A továbbiakban a határon túli közösségeket képviselő pártok tipológiai besorolásának bemutatására

⁷ Alapvetően erre a romániai magyar közösség is jogosult, de létszámánál és társadalmi arányánál fogva érthetően többre törekszik ennél.

kerül sor. Szlovéniában nem alakultak politikai szervezetek, a magyar közösség számára biztosított parlamenti mandátumért egy többségi elven alapuló választókerületben egyéni jelöltek küzdenek.⁸ A Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének céljait – nyilvános program híján – az (egyébként már szintén nem elérhető) alapszabály rögzíti, eszerint a párt „*a horvátországi magyar nemzeti közösség teljes érdekképviselete*” (HMDK, 2010) érdekében fejti ki tevékenységét, azaz védi a közösségi és politikai vívmányokat. Minthogy ezen túlmenően semmilyen területi vonatkozású célkitűzést nem fogalmaz meg, a szervezet a *protektionista*, azon belül is *konzervatív* etnoregionális pártok közé került.

A jelenleg működő szlovákiai pártok mindegyike a regionalista párttípusban kapott helyet. A legerősebb szervezet az egyesülés–szétválás–újraegyesülés rögzös útján 2021-ben megalakult Szövetség–Aliancia, amely az elődpártok (Magyar Közösség Pártja, az interetnikus Most–Híd és Összefogás Mozgalom) dokumentumainak összefésülésével fogalmazza meg területi követeléseire vonatkozó programpontját: „*Szorgalmazzuk Szlovákia közigazgatási felosztásának átalakítását a természetes gazdasági, földrajzi és történelmi régiók figyelembevételével*” (SZÖVETSÉG–ALIANCIA, 2021). A történelmi és egyben etnikai határoknak megfelelő területi egységek kialakítása a rendszerváltozás óta (az 1996-os közigazgatás törvényt tekintve hasztalan) követelése a mindenkori magyar szervezeteknek, s jelenleg is közös jellemzője a pártoknak. A szervezeti integráción kívül maradó két kisebb politikai szervezet is a fentihez hasonlóan fogalmaz: a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (é.n.) szövegezésében „*Szlovákia jelenlegi közigazgatási felosztása figyelmen kívül hagyja a régiók egységes történelmi, gazdasági és kulturális fejlődését*”, a Magyar Fórum (2020, 1. o.) pedig megjelöli a célt, ami „*az ország területi közigazgatási felosztásának az átszervezése: a Mečiar-féle kerülethatárok helyett visszatérés a történelmi régiókhoz*”. Merőben más megközelítést alkalmaz, s aszimmetrikus regionalizációt, egyfajta európai modernizációs reformot javasol Románia átszervezésé-

nek alapjául az Erdélyi Magyar Néppárt és a Magyar Polgári Párt: „*Az új Románia alapja: az alkotmányos régiók szolidaritása (...)* A közigazgatás reformja: *aszimmetrikus regionalizmus*” (EMNP, 2012), s ezzel hasonló megfogalmazásban: „*az egyes régiók autonómiájának külön hatáskörben testet öltő elmélyítése (...)* az *aszimmetrikus regionalizmus keretében*” (MPP, 2008). A 2022-ben végül hosszas huzavona után egy pártba (Erdélyi Magyar Szövetség) tömörült két szervezet területi elképzelései részleteiben eltérést mutatnak, így kérdés, hogy az új politikai formáció dokumentuma milyen kompromisszumos megoldást tartalmaz majd. Az azonban a programok alapján valószínűsíthető, hogy a regionalista vonás megmarad.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség azonban nem osztja a fenti regionalista elképzelést, s továbbra is Székelyföldre koncentrálna fogalmaz meg autonomista követeléseket, de az öngazgatási jelleg élét elvéve Székelyföldi Fejlesztési Régióként nevezi a térséget. Minthogy a párt a román politikai rendszerbe való integrálódás időszakában felhagyott a radikális követelések hangoztatásával, ma is óvatosan jelöli meg céljait, amely szerint „*az autonómiaformák – beleértve a területi autonómiát is – (...) kívánja elérni. Ezáltal szorgalmazza az általános decentralizálást és a szubszidiaritás elvének alkalmazását*” (RMDSZ, 2018). Szintén az autonomista pártok közé sorolhatók a többszintű autonómián belüli kisebb, öngazgatással bíró területi egység létrehozásáért küzdő pártok. Ilyen szervezetek működnek a multietnikus, egyébként már autonómiával rendelkező Vajdaságban és a szintén soknemzetiségű Kárpátalján. A szerbiai Vajdasági Magyar Szövetség (2004) azt szorgalmazza, hogy a már önállósággal bíró „*Vajdasági Autonóm Tartományban a magyar többségű községek, és az azokkal határos, magyar többségű települések (...) Magyar Körzeti Önkormányzatot (...) hozzanak létre*”. A VMDK (2017) megítélése szerint „*csak a tényleges és teljes körű délvidéki magyar autonómia szavatolhatja a délvidéki magyarság megmaradását és további fejlődését*”. Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (2021) programja szerint „*az Ukrajnában zajló közigazgatási és önkormányzati átalakítások során (...) egy, a magyarok önkormányzatok többségét felölelő magyar járás kialakítását tekinti megvalósítandó célnak*”. A szintén szerbiai Magyar Mozgalom (2017) társainál visszafogottabban

⁸ Szász (2006) az általa meghatározott definíció alapján az etnoregionális pártok közé sorolja a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösséget, bár maga is megjegyzi, hogy a szervezet (legalább) kettős identitású, egyrészt a szlovéniai magyarság kulturális autonómiájának megtestesítője, másrészt pedig etnikai egypártrendszerben működő párt.

„Vajdaság tartomány és a helyi önkormányzatok széleskörű autonómiája mellett” áll ki.

A föderalista típusba egyedüli magyar pártként a Kárpátalján működő másik magyar szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség került, amely föderális alapokon nyugvó Ukrajnában látta a megoldást (é.n.) „tekintettel Ukrajna soknemzetiségű összetételére, illetve arra, hogy az országban több történelmileg kialakult sajátos régió van”.

3.3. A tipológiával kapcsolatos dilemmák

A módszertant ismertető tanulmányrész már utalt arra, hogy a választott módszertan, a szervezetek alapidokumentumainak elemzése önmagában nem alkalmas a tipológia kialakítására, s az így kapott eredmények fenntartásokkal kezelendők.

Noha a decentralista párttípuson belül több kategória is kialakítható, sőt, hierarchiába is rendezhető, ez nem feltétlenül jelenik meg, vagy nem így jelenik meg a valóságérzékelésben. A tipológia hierarchiájában az „állami nézőpontú” megközelítés kap szerepet, tehát a központi kormányzat/állam/többségi társadalom szemszögéből értékeli az egyes törekvéseket, s rangsorolja őket a területi integritásra (szerintük) leselkedő veszély szerint. Ebben a megközelítésben a területi autonómia radikálisabb követelésnek (pl. az önálló állam felé tett első lépésnek) minősül, mint az általános regionalizáció, de még ennek az egyes régiók számára akár a területi autonómiával azonos státuszt biztosító, aszimmetrikus struktúrában megvalósuló formája is. Ugyanakkor az államszerkezet, a vertikális hatalommegosztás szempontjából a területi autonómia – ha a Kelet-Közép-Európát jellemző unitárius államban valósul meg – a regionalizációnál szűkebb, egyetlen térségre korlátozódó területi változást eredményez, tehát kevésbé radikális formának minősül.

Ekképpen értelmezhető az a látszólagos ellentmondás is, amely szerint az RMDSZ radikálisabb megoldást javasol, mint a másik két romániai magyar párt. Az eredményeket, a besorolás helyességét megerősíti az eredetileg a kutatás részét képező, ám a válaszadás nagyarányú megtagadása miatt fel nem használt kérdőíves vizsgálat⁹ is, amelyben

⁹ Az online kérdőíves felmérés célja éppen az lett volna, hogy kiegészítse, pontosítsa és egyértelműsítse a szervezetek jellegzetességeit,

az RMDSZ a közösség érdekeinek szempontjából legideálisabb megoldásként a „területi öngazgatás unitárius államon belül” válaszlehetőséget jelölte meg, míg az EMNP a „területi öngazgatás aszimmetrikus decentralizáció/regionalizáció keresztül” lehetőséggel élt. Fontos megjegyezni, hogy a pártok fő törekvésének megnevezésekor az RMDSZ nem jelölt meg területi célt, míg az EMNP igen. Arra, hogy a pártok prioritásai között, illetve az egyes prioritások fontosságában máshol van a hangsúly, az EPAC eddigi két felmérése (SZÖCSIK és ZUBER 2015; ZUBER és SZÖCSIK 2019) is rávilágít. A szakértői értékeléseken alapuló adatbázisban szereplő határon túli magyar pártok Romániát kivéve minden országban azonos prioritási sorrenddel rendelkeznek. Az első EPAC-felmérés csak az RMDSZ-t és az MPP-t tartalmazta, s a szakértői vélemények szerint a területi autonómia ez utóbbi szervezet számára fontosabb. A 2017-es szakértői értékelés folyamán már az EMNP is a vizsgálat részét képezte. Az eredmények szerint az MPP és az EMNP prioritásainak sorrendje egyezik, az etnonacionalizmus után a területi autonómia következik, s a kulturális autonómia a legkevésbé hangsúlyos, míg az RMDSZ-nél a területi autonómia szerepel a legutolsó helyen a prioritások között.

4. Összegzés

A magyar etnoregionális pártok az általuk képviselt, az adott területen őshonos közösség létszámának és magas területi koncentrációjának megfelelően az esetek többségében a decentralista típusba sorolhatók. A kisebbségi közösségek helyzetét tekintve kijelenthető, hogy a megfogalmazott igények nem túlzóak – nem minden kelet-közép-európai etnoregionális pártra jellemző a helyzet és a követelés közötti összhang –, nem szakadnak el a valóságtól. Más kérdés, hogy a követelések megalapozottságából és jogosságából nem következik egyenesen az eredményesség, minthogy az nem hangolható össze a térség politikai realitásával. Európa ezen térségében a területi vonatkozású „soft” (azaz államhatárokat nem sértő) igények aligha fognak teljesülni, ha eddig, pl.

törekvéseit. A határon túli magyar pártok körében viszonylag nagy volt a válaszadási kedv, de a térség egyéb szervezetei csak szórványosan válaszoltak a többszöri megkeresésre.

rendszerátalakítás, a közigazgatási reformok, az Európai Unióhoz való csatlakozás idején sem történt előrelépés ezen a téren. A demográfiai folyamatokat tekintve (amit tetéz a jelenleg is zajló háború) elképzelhető az is, hogy a szomszédos államok kivárási taktikája, az etnikumközi kapcsolatok rendezésének halogató politikája vezet eredményre, s a magyar közösségek méretének számszaki szűkülésével, a ma még abszolút vagy relatív regionális többség elvesztésével a probléma magától megszűnik.

Irodalom

- Bakk Miklós, Székely István Gergő és Toró Tibor (2018). Az erdélyi magyar pártrendszer. In Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.), *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* (pp. 81–112). Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.
- Baranyai Nóra (2023). A kelet-közép-európai etnoregionális pártok tipológiája. *Politikatudományi Szemle*, 32 (3), pp. 81–104. (in print)
- Bárdi Nándor (2013). Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. *Metszetek – Társadalomtudományi Folyóirat*, 2 (2–3), pp. 40–79.
- Bibó István ([1946] 2016). A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In Dénes Iván Zoltán (szerk.), *Bibó István összegyűjtött írásai 1. Az európai politikai fejlődés értelme* (pp. 824–891). Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Bugajski, Janusz (1994). *Ethnic politics in Eastern Europe. A guide to Nationality Policies, Organizations and Parties*. New York – London: M. E. Sharpe.
- Brubaker, Rogers (1995). National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. *Daedalus*, 124 (2), pp. 107–132. <https://doi.org/10.5771/9783845211817-132>
- Brusis, Martin (2015). The European Union and Inter-ethnic Power-sharing Arrangements in Accession Countries. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 14 (4), pp. 60–78.
- Chandra, Kanchan és Metz, David (2002). *A New Cross-National Database on Ethnic Parties*. Chicago, IL: Annual Meeting of the Midwestern Political Science Association.
- Chandra, Kanchan (2011). What is an ethnic party? *Party Politics*, 17 (2), pp. 151–169. <https://doi.org/10.1177/1354068810391153>
- Dandoy, Régis (2010). Ethno-regionalist parties in Europe: a typology. *Perspectives on Federalism*, 2 (2), pp. 194–220.
- De Winter, Lieven (1998). Conclusion. A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of Ethnoregionalist Parties. In De Winter, Lieven és Türsan, Huri (szerk.), *Regionalist Parties in Western Europe* (pp. 204–247). London–New York: Routledge–ECPR Studies in European Political Science. <https://doi.org/10.4324/9780203169391>
- De Winter, Lieven (2001). *The Impact of European Integration on Ethnoregionalist Parties*. Working Paper n°195. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- De Winter, Lieven és Gomez-Reino, Margarita (2002). European Integration and Ethnoregionalist Parties. *Party Politics*, 8 (4), pp. 483–503. <https://doi.org/10.1177/1354068802008004007>
- Divald, Susan (2023). Rethinking Autonomy: Traveling between Quantitative and Qualitative Approaches. *Nationalities Papers*, 51 (4), pp. 727–735. <https://doi.org/10.1017/nps.2021.91>
- Fedinec Csilla (2018). Regionalitás és etnikai jelleg az ukrajnai kisebbségi pártpolitikában. In Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.), *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* (pp. 453–474). Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.
- Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.) (2018). *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.
- G. Márkus György (1991). Pártok és törésvonalak. *Társadalomtudományi Közlemények*, 20 (1–2), pp. 71–91.
- G. Márkus György (1997). A törésvonalak három családja a kelet-közép-európai pártrendszerekben. *Politikatudományi Szemle*, 6 (1), pp. 42–54.
- Hajdú Zoltán (2008). A Kárpát-medence államosodási folyamatainak változásai és történeti földrajzi elemzésük. *Korall*, 9 (1), pp. 75–100.
- Horowitz, David (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Ishiyama, John T. és Breuning, Marijke (1998). *Ethnopolitics in the New Europe*. Boulder, CO: Lynne Rienner. <https://doi.org/10.1515/9781685851736>
- Kapitány Balázs (2015). Külhoni magyar közösségek. In Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.), *Demográfiai portré 2015* (pp. 227–240). Budapest: KSH NKI

- Keating, Michael (1996). *Nations against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230374348>
- Kitschelt, Herbert (1992). The Formation of Party Systems in East Central Europe. *Politics & Society*, 20 (1), pp. 7–50. <https://doi.org/10.1177/0032329292020001003>
- Kulcsár László (2016). A Kárpát-medence társadalmi fejlődésének sajátosságai. In *Annales 2015. Kárpát-Haza Évkönyv*, 2. (pp. 120–132). Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet.
- Lipset, Seymour M. és Rokkan, Stein (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. In Lipset, Seymour M. és Rokkan, Stein (szerk.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (pp. 1–64). New York: Free Press
- Loughlin, John (2013). Reconfiguring the nation-state: hybridity vs. uniformity. In Loughlin, John, Kincaid, John és Swenden, Wilfried (szerk.), *Routledge Handbook of Regionalism & Federalism* (pp. 3–18). London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203395974>
- Mair, Peter és Mudde, Cas (1998). The Party Family and its Study. *Annual Review of Political Science*, 1 (1), pp. 211–229. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.1.1.211>
- Masseti, Emanuele és Schakel, Arjan H. (2020). Regionalist Parties and the European Union. In Laursen, Finn (szerk.), *The Oxford Encyclopedia of European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1983>
- Mikesell, Marvin és Murphy, Alexander (1991). A Framework for Comparative Study of Minority-Group Aspirations. *Annals of the Association of American Geographers*, 81 (4), pp. 581–604. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1991.tb01710.x>
- Müller-Rommel, Ferdinand (1998). Ethnoregionalist Parties in Western Europe. Theoretical Considerations and Framework of Analysis. In De Winter, Lieven és Türsan, Huri (szerk.), *Regionalist Parties in Western Europe* (pp. 17–27). London–New York: Routledge–ECPR Studies in European Political Science. <https://doi.org/10.4324/9780203169391>
- Myśliwiec, Małgorzata (2016). About the necessity of scientific research concerning regional and ethnoregional parties in Central and Eastern Europe. *Political Preferences*, 6 (2), pp. 153–163.
- Nedelcu, Harry és DeBardeleben, Joan (2016). Conceptualizing Party Representation of Ethnic Minorities in Central and Eastern Europe. *East European Politics and Societies*, 30 (2), pp. 381–403. <https://doi.org/10.1177/0888325415599192>
- Páthy Ádám (2022). A városfejlődés történeti keretei Kelet-Közép-Európában. In Rechnitzer János és Páthy Ádám (szerk.), *Nagyvárosok Kelet- és Közép-Európában* (pp. 65–106). Budapest–Győr: KRTK Regionális Kutatások Intézete – Publikon.
- Péti Márton, Pakot Levente, Megyesi Zoltán és Szabó Balázs (2020). A Kárpát-medencei magyarság népesség-előreszámítása, 2011–2051. *Demográfia*, 63 (4), pp. 269–318. <https://doi.org/10.21543/Dem.63.4.1>
- Probáld Ferenc és Szabó Pál (2005). Európa térszerkezetének modelljei. In Dövényi Zoltán és Schweitzer Ferenc (szerk.), *A földrajz dimenziói* (pp. 159–170.). Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Rokkan, Stein és Urwin, Derek (1982). Introduction: Centres and Peripheries in Western Europe. In Rokkan, Stein és Urwin, Derek (szerk.), *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism* (pp. 425–436). London: Sage.
- Rudolph, Joseph és Thompson, Robert (1989). Pathways to Accommodation and the Persistence of the Ethnoterritorial Challenge in Western Democracies. In Rudolph, Joseph és Thompson, Robert (szerk.), *Ethnoterritorial Politics, Policy, and the Western World* (pp. 221–240). London: Lynne Rienner.
- Salat Levente és Székely István Gergő (2018). Az etnikai párt fogalma. In Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.), *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* (pp. 25–78.). Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schrijver, Frans (2006). *Regionalism after Regionalization*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789056294281>
- Seiler, Daniel-Louis (1980). *Partis et Familles Politiques*. Paris: Presses Univ. de France.
- Seiler, Daniel-Louis (1982). *Les Partis Autonomistes*. Paris: Presses Univ. de France.
- Seiler, Daniel-Louis (1985). De la classification des partis politiques. *Res Publica*, 27 (1), pp. 59–86. <https://doi.org/10.21825/rp.v27i1.20379>
- Seiler, Daniel-Louis (1995). La pertinence de la carte conceptuelle de Rokkan après l'implosion de l'empire soviétique. *Revue internationale de politique comparée*, 2 (1), pp. 61–91.

Strmiska, Michael (2003). Conceptualization and typology of European regional parties: a note on methodology. *Central European Political Studies Review*, 5 (2–3).

Szabó Pál (2022). A területi töke és az innovációs mielő kulcsfogalmak a kelet-közép-európai nagyvárosi fejlődés kontextusában. In Rechnitzer János és Páthy Ádám (szerk.), *Nagyvárosok Kelet- és Közép-Európában* (pp. 107–123). Budapest – Győr: KRTK Regionális Kutatások Intézete – Publiikon.

Szarka László (2004). *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Budapest: Lucidus.

Szarka László (2018). A (cseh)szlovákiai magyar pártrendszer. In Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.), *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* (pp. 241–279). Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.

Szász Alpár Zoltán (2006): A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004). *Erdélyi Múzeum*, 68 (1–2), pp. 14–52.

Szarvas László és Tóth Csaba (2005). Pártok és pártrendszerek. In Gallai Sándor és Török Gábor (szerk.), *Politika és politikatudomány* (pp. 397–432). Budapest: Aula Kiadó.

Szűcs Jenő (1981). Vázlat Európa három történelmi régiójáról. *Történelmi Szemle*, 24 (3), pp. 313–359.

Szöcsik Edina és Bochsler, Daniel (2013). All Jointly or Everyone on its Own? On Fissions and Fusions of Ethnic Minority Parties. In Danero, Julien, Stojanovic, Nenad és Weinblum, Sharon (szerk.), *New Nation-States and National Minorities* (pp. 213–254). Colchester: ECPR Press.

Szöcsik, Edina és Zuber, Christina Isabel (2015). EPAC – A New Dataset on Ethnonationalism in Party Competition in 22 European Democracies. *Party Politics*, 21 (1), pp. 153–160. <https://doi.org/10.1177/1354068812462927>

Szul Roman (2015). *Sub-National Regionalism and the European Union*. Mazowsze. *Studia Regionalne*, 17, pp. 41–52.

Tóth Norbert (2018). A vajdasági „autonóm” pártrendszer. In Fedinec Csilla, Szarka László és Vizi Balázs (szerk.), *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* (pp. 313–331). Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat Kiadó.

Urwin, Derek (1985). Harbinger, Fossil or Flexible? "Regionalism" and the West European Party Mosaic. In Daalder, Hans és Mair, Peter (szerk.), *Western European Party Systems. Continuity & Change* (pp. 221–256). Beverly Hills: Sage.

Von Beyme, Klaus (1985). *Political Parties in Western Democracies*. New York: St. Martin's Press.

Von Beyme, Klaus (1996). Parties and Party Systems in Eastern Europe. In *Transition to Democracy in Eastern Europe. Advances in Political Science: An International Series* (pp. 122–146). London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230374331_8

Wolff, Stefan (2004). Managing and Settling Ethnic Conflicts. In Schneckener, Ulrich és Wolff, Stefan (szerk.), *Perspectives on Successes and Failures in Europe, Africa, and Asia* (pp. 1–17). London: Palgrave Macmillan.

Zuber, Christina Isabel és Szöcsik Edina (2019). The second edition of the EPAC expert survey on ethnonationalism in party competition – testing for validity and reliability. *Regional & Federal Studies*, 29 (1), pp. 91–113. <https://doi.org/10.1080/13597566.2018.1512975>

Források

EMNP 2012. <https://neppart.eu/politikai-keretprogram/> Letöltés: 2017. 07. 04.

HMDK 2010. <https://hmdk.hr/rolunk/alapszabaly> Letöltés: 2018. 04. 04.

KMKSZ é.n. <http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/program.html> Letöltés: 2022. 02. 11.

Magyar Fórum 2020. <https://magyarforum.sk/wp-content/uploads/2019/12/V%C3%A1laszt%C3%A1si-program-2020.pdf> Letöltés: 2021. 08. 05.

Magyar Mozgalom é.n. http://www.magyarmozgalom.rs/hu/program_2/a-magyar-mozgalom-programja 2017. Letöltés: 2021. 04. 04.

MKDA-MKDSZ é.n. <http://mkdsz.sk/a-magyar-keresztenydemokrata-szovetseg-strategiai-celjai/> Letöltés: 2021. 07. 30.

MPP 2008. http://www.polgaripart.ro/index.php?option=com_rubberdoc&view=category&id=55%3Aprogram&Itemid=892 Letöltés: 2019. 01. 10.

RMDSZ 2017. <https://rmdsz.ro/upload/dokumentumok/RMDSZProgram2017.pdf> Letöltés: 2017. 07. 04.

Szövetség–Aliancia 2020. <https://szovetseg.sk/alapveto-celkituzeseink> Letöltés: 2023. 01. 03.

UMDSZ 2021. <https://www.umdsz.com.ua/> Letöltés: 2022. 05. 23.

VMDK 2017. <http://old1.vmdk.org.rs/hirek/657-a-vmdk-2017-junius-25-obecsei-kongresszusanak-zaronyilatkozata> Letöltés: 2017. 07. 03.

VMSZ 2004. <https://www.vmsz.org.rs/o-nama/dokumentum/program> Letöltés: 2021. 06. 29.